

1989 – Euroopan murrosten vuosi

Focus

Kun ensimmäinen suorilla vaaleilla valittu Euroopan parlamentti kokoontui vuonna 1979, kaksinapaista Jaltan maailmanjärjestystä pidettiin itsestään selvänä. Elimme jakautuneessa maailmassa ja rautainen esirippu jakoi Euroopan itään ja länteen. Vuosi 1989 puhalsi Keski- ja Itä-Eurooppaan uuden vapauden tuulen. Demokratia voitiin palauttaa, muuri murtaa, ja Eurooppa jälleenyhdistyi puolen vuosisadan pituisen kylmän sodan jälkeen. Lue, miten vanha maailma päättyi.

Yhtenäinen Eurooppa juhlii tänä vuonna murrosten vuoden kahdettakymmenettä vuosipäivää. Vuosi 1989 oli muutosten vuosi, joka toi vapauden ja demokratian miljoonille ihmisille maanosassamme. Jututimme eurooppalaisia poliitikkoja, jotka todistivat 20 vuoden takaisia tapahtumia idässä ja lännessä. He näkivät harmaan Berliinin muurin graffiteineen murtuvan. Palaa kanssamme Euroopan nykyyhistorian käännekohtaan.

1989 – Euroopan murrosten vuosi

"Rautaesirippu" jakoi Euroopan länteen ja itään puolen vuosisadan ajan, aina 1990-luvun alkuun saakka, jolloin Keski- ja Itä-Euroopan kommunistiset järjestelmät kaatuivat. Kaksi vuosikymmentä sitten keski- ja itäeurooppalaiset lähtivät sankoin joukoin kaduille vaatimaan ihmisoikeuksia, demokratiaa ja oikeusvaltiota. Aika oli kypsä murrokselle. Nyt lähes kaikki entisen itäblokin maat ovat EU:n jäseniä. Palaamme vuoden 1989 tapahtumiin.

Neuvostoliitto nousi toisesta maailmansodasta uuden kaksinapaisen maailmanjärjestyksen toisena supervaltana. Sen valtiopiiri ulottui viisi vuotta myöhemmin koko Keski- ja Itä-Eurooppaan, jonne syntyi yksi toisensa jälkeen kommunistisia hallintoja. Demokratiaa ja kansalaisvapauksia rajoittaneet järjestelmät eivät koskaan saaneet koko kansan tukea taakseen.

Ensimmäiset selvät halkeamat idän ja lännen erottaneeseen rautaesirippuun ilmestyivät Unkarin kansannousun 1956, Prahan kevään 1968 sekä Puolan 1980-luvun alun Solidaarisuus-liikehännän myötä, kun ihmisjoukot Keski- ja Itä-Euroopan kommunistisissa maissa vaativat itsenäisyyttä ja demokratiaa. Neuvostojoukot tukahduttivat tuolloin kansan vaatimukset, mutta vallankumousten siemen jäi itämään.

Neuvostoliiton viimeinen johtaja Mihail Gorbatšov lähti vuoden 1985 jälkeen uudistusten tielle perestroikan (rakenneuudistus) ja glasnostin (avoimuus) hengessä. Poliitikot vauhdittivat kommunististen järjestelmien kaatumista Itä-Euroopassa ja johtivat Neuvostoliiton romahtamiseen. 20 vuoden takaiset tapahtumat mahdollistivat Euroopan jälleenyhdistymisen viimein vuosina 2004 ja 2007, kun Keski- ja Itä-Euroopan maat liittyivät Euroopan unioniin. *Mitä vuonna 1989 siis tapahtui?*

Murrosten vuosi 1989

Helmi-huhtikuu: Puolan kommunistinen puolue ja Solidaarisuus-liike neuvottelevat.

Maaliskuu: Noin 80 000 mielenosoittajaa kokoontuu Budapestissa vaatimaan demokratiaa. Unkarissa muodostetaan opposition pyöreä pöytä.

4. ja 18. kesäkuuta: Solidaarisuus voittaa Puolan osittain vapaissa vaaleissa 99 senaatin sadasta paikasta ja 161 maan parlamentin Sejmin paikoista (vain kolmasosa Sejmin paikoista oli avoinna Solidaarisuuden ehdokkaille).

27. kesäkuuta: Itävallan ja Unkarin ulkoministerit leikkaavat maitaan erottaneen piikkilanka-aidan Sankt Margarethenissa / Sopronissa.

19. elokuuta: Itävallan ja Unkarin rajalla vietetään symbolista paneurooppalaista piknikkiä. Yli 600 Itä-Saksan kansalaista tarttuu tilaisuuteen ja ylittää rajan; Unkarin rajavartijat eivät puutu asiaan.

23. elokuuta: Kaksi miljoonaa ihmistä muodostaa 600 kilometrin pituisen ketjun Virosta Latviaan ja Liettuaan. Baltian ihmisketjulla kiinnitetään huomiota Saksan ja Neuvostoliiton välisen Molotov–Ribbentrop-sopimuksen 50-vuotispäivään. Sopimus johti Baltian maiden miehitykseen.

24. elokuuta: Solidaarisuus-liikkeen Tadeusz Mazowieckista tulee Puolan pääministeri, kun kommunistien ehdokas epäonnistuu hallituksen muodostamisessa. Samalla muodostetaan ensimmäinen kommunistisen Euroopan ei-kommunistinen hallitus.

11. syyskuuta: Unkarin hallitus ilmoittaa, että se ei aio palauttaa Itä-Saksan pakolaisia vaan sallii näiden matkustaa länteen. 13 000 itäsaksalaista lähtee maasta Unkarin kautta. Rautaesirippu murtuu Itävallan ja Unkarin rajalla.

7. lokakuuta: Unkarin kommunistinen puolue lakkaa virallisesti olemasta, ensimmäisenä kommunistisen blokin puolueena.

9. lokakuuta: Leipzigin mielenosoitukset kokoavat yli 200 000 ihmistä huutamaan kuuluisaa "Me olemme kansa" (Wir sind das Volk) -iskulausetta.

18. lokakuuta: Itä-Saksan kommunistijohtaja Erich Honecker eroaa.

4. marraskuuta: Yli miljoonaa kansalaista kokoontuu osoittamaan mieltään Itä-Berliinin Alexanderplatzilla.

9. marraskuuta: Itä-Saksan hallitus poistaa protestien ja kansalaisten joukkopaon paineessa matkustusrajoitukset. Berliinin muuri kaatuu.

17. marraskuuta: "Samettivallankumous" käynnistyy Prahassa mellakkapoliisin hajotettua väkivaltaisesti opiskelijoiden ja nuorten sosialistiaktivistien mielenosoitukset. Joukkomiehenosoitukset leviävät Tšekkoslovakian suurimpiin kaupunkeihin. Hallituksen vastaiset mielenosoitukset keräävät Prahassa säännöllisesti jopa 800 000 osallistujaa.

16. joulukuuta: Romanianlaiset protestoivat Timișoarassa hallituksen aietta häätää toisina-jattelijapastori (nykyinen Euroopan parlamentin jäsen) László Tőkés. Opiskelijat liittyvät mielenosoittajiin. Protestit leviävät Bukarestiin ja maan johtaja Nicolae Ceaușescu pakenee le-vottomuuksia.

25. joulukuuta: Ceaușescu vaimoineen teloitetaan.

Neuvostoliiton valtapiiri repesi seuraavien kahden vuoden kuluessa. Saksa yhdistyi loka-kuussa 1990. Joulukuussa entinen Solidaarisuus-johtaja ja Nobelin rauhanpalkinnon saa-ja Lech Wałęsa valittiin Puolan presidentiksi. Viimeiset neuvostojoukot poistuivat Unkaris-ta kesäkuussa 1991. Neuvostoliitto tunnusti viimein syyskuussa Baltian maiden itsenäisyy-den. Itsenäisten valtioiden yhteisö perustettiin joulukuussa 1991 ja Neuvostoliitto lakkasi olemasta.

Lopun alku – rautaesirippu repeili kesäkuussa 1989

Berliinin muurin yli marraskuussa 1989 kiipeävien ihmisten kuvat ovat syöpyneet useimpien mieliin. Rautaesirippu alkoi kuitenkin repeillä jo edeltävänä kesänä Unkarin ja Itävallan rajalla, kun kymmenet tuhannet itäsaksalaiset pyrkivät maan kautta kohti länttä. Unkarin Sopron juhlistaa viikonloppuna maata ympäröineen piikkilanka-aidan murtumista. Jututimme meppejä tapahtumien 20-vuotispäivän edellä.

Itäsaksalaisten tulva Unkariin 20 vuotta sitten kesäkuussa sai maan silloisen ulkoministerin **Gyula Hornin** ja hänen itävaltalaisen vastinparinsa **Alois Mockin** tarttumaan pihteihin ja saksimaan maiden rajalla sijainnutta piikkilanka-aitaa. Tapahtumat Sopronin kaupungin tuntumassa 27. kesäkuuta 1989 olivat lopun alku itäisen ja läntisen Euroopan ideologiselle ja fyysiselle kahtiajaolle toisen maailmansodan jälkeen.

Nykypäivän näkökulmasta on vaikea kuvitella kylmän sodan aikaista Eurooppaa, jossa kansalaiset eivät voineet matkustaa tai edes puhua vapaasti, ja jossa useat sadat menettivät henkensä yrittäessään paeta länteen.

"Vapaus ei tunne rajoja"

Vuonna 1961 syntynyt Unkarin **József Szájer** (keskustaoikeiston EPP-ryhmä) neuvotteli 1980-luvulla opposition edustajana Unkaria johtaneen kommunistipuolueen kanssa maan avautumisesta. Sopronilainen meppi kertoo ylittäneensä idän ja lännen rajan ensimmäisen kerran 20-vuotiaana.

"Ne, jotka mursivat rajan 20 vuotta sitten, jäävät historiaan. Paneurooppalainen piknikki muistuttaa meitä siitä, että vapaus ei tunne rajoja", Szájer sanoo. Hän kertoo antaneensa palan piikkilanka-aitaa äskettäin EP:n puhemies **Hans-Gert Pötteringille** ja komission puheenjohtaja **José Manuel Barrosolle**. Meppi halusi antaa vapaudessa pidempään eläneille muistutuksen siitä, että "myös pahimmat sortohallitukset voidaan kaataa".

"Aivan kuin vuonna 1956"

Itävallan **Christa Prets** (sosialidemokraattien meppi 1999–2009) seurasi paikallispolitiikkona vuoden 1989 tapahtumia aitiopaikalta Unkarin rajan lähellä Eisenstadtissa. "Olimme luumoutuneita. Se oli aivan kuin vuonna 1956, kun unkarilaiset halusivat vapauteen. Se oli historiallinen hetki koko alueelle", Prets kuvailee.

"Rajan avautuminen hyödytti etenkin meitä raja-alueella. Jos kaipaat Itävalta-Unkarin keisarikuntaa koskevia asiakirjoja, löydät ne Sopronin arkistoista. Se ei onnistunut aiemmin ilman tuntien odotusta rautaesiripulla. Vuorovaikutusta on nykyään muutenkin; unkarilaiset käyvät ostoksilla Itävallassa ja päinvastoin".

"Askel kohti demokratiaa ja yhdistynyttä Saksaa"

Gisela Kallenbach (s. 1944), saksalainen kansalaisoikeusaktivisti ja vihreä meppi vuosina 2004–2009, varttui DDR:ssä, jossa hän ei saanut suorittaa ylioppilastutkintoa taustansa ja kristillisen vakaumuksensa vuoksi.

"Kesäkuun 1989 tapahtumat Itävallan ja Unkarin rajalla ällistyttivät minut ja ystäväni. Miksi-kö? Koska kukaan meistä ei ollut kuvitellut, että rautaesirippu katoaisi elinaikanamme. Toiseksi, se sai meidät pelkäämään, että yhä suurempi joukko ystäviämme, perheenjäseniämme ja kollegoitamme lähtisi kultaiseen länteen", Kallenbach muistelee.

Hän kertoo olleensa yksi niistä, jotka huusivat syksyllä 1989 'me jäämme' vastauksena mielenosoittajien joukkohuutoihin 'haluamme ulos'. "Raja-aidan leikkaaminen oli loppujen lopuksi tärkeä askel kohti vapaata demokratiaa ja yhdistynyttä Saksaa. Siksi meidän pitää kiittää Unkarin silloista hallitusta sen rohkeudesta", Kallenbach kiittelee.

Rautaesirippu

- Neuvostoliiton ja sen "satelliittien" eristys lännestä.
- Nimitys vakiintui Iso-Britannian sodanaikaisen pääministerin Winston Churchillin vuoden 1946 puheen myötä.
- Vuosien 1945 ja 1950 välillä yli 15 miljoonaa pakeni länteen neuvostovallan vaikutusalueelta.
- Rautaesiripun vuosina 1950–1990 länteen emigroitui 13,3 miljoonaa.
- Unkaria (kuten muitakin satelliitteja) ympäröi kaksinkertainen piikkilanka-aita ja miinoitettu (myöhemmin sähköaidoitettu) rajavyöhyke.
- Satoja rajanylitystä ylittäneitä siviilejä ammuttiin.

Baltian ihmisketju – 20 vuotta myöhemmin

Elokuussa 1989 kaksi miljoonaa ihmistä otti toisiaan kädestä kiinni muodostaakseen 600 kilometriä pitkän ihmisketjun Virosta Latvian kautta Liettuaan. Tapahtumalla haettiin kiinnittää huomiota Baltian maiden kohtaloon ja muistuttaa 50 vuotta vanhasta Molotov–Ribbentrop-sopimuksesta, joka johti näiden maiden miehitykseen. Samoihin aikoihin Puolaan muodostettiin Itä-Euroopan ensimmäinen ei-kommunistinen hallitus. Nyt 20 vuotta myöhemmin näiden maiden mepit muistelevat tuolloisia tapahtumia.

Kun demokratian tuulet pyyhkäisivät yli Puolan, Unkarin ja Tšekkoslovakian vuonna 1989, Baltian rannikolla vallitsi yhä neuvostovalta. Elokuun 23. päivä 1989 alkoi kuitenkin ennennäkemätön protestiliike neuvostovaltaa vastaan: Baltian ketju. Tämä tapahtuma vei miehitettyinä olleet Viron, Latvian ja Liettuan lopullisesti uuden itsenäisyyden tielle. Monessa mielessä tämä tapahtuma oli yhtä merkityksellinen kuin samettivallankumous tai Berliinin muurin murtuminen.

Baltian ketju symbolisoi Baltian maiden kansojen solidaarisuutta taistelussa itsenäisyyden puolesta. Se oli osa suurempaa liikettä, jota kutsuttiin Baltian maiden laulavaksi vallankumoukseksi. Tämä koostui joukosta protesteja vuosina 1987–1990. Laulava vallankumous sai nimensä protestoijista, jotka kokoontuivat kaupunkien aukioille laulamaan kansallislauluja ja hymnejä sekä liehuttamaan kansallisia lippuja ja symboleja, jotka olivat Neuvostoliiton kieltämiä.

"Sitä voi verrata Gandhin väkivallattomaan vastarintaan"

Vastavalittu meppi ja Latvian entinen EU-komissaari **Sandra Kalniete** (EPP) oli itse mukana järjestämässä Baltian ketjua. Hän siirtyi taiteiden opiskelusta politiikan pariin vuonna 1988 Latvian itsenäisyysliikkeen aikana.

"Kaksikymmentä vuotta myöhemmin liikutun yhä, kun Baltian ketju nousee esille. Se ei ole menettänyt symbolista merkitystään kahdenkymmenen vuoden aikana. Nykyisin se on legenda, ja sitä voidaan verrata Mahatma Gandhin väkivallattomaan vastarintaan, joka muistetaan osana 1900-luvun vapaustaistelujen historiaa", Kalniete sanoo.

Kalniete syntyi Siperiassa, jonne hänen perheensä karkotettiin Latviasta neuvostomiehityksen aikana. Hän tietää, millaista elämä oli rautaesiripun takana. "Toivottavasti Eurooppa ei enää koskaan jaeta rautaesiripulla. Toivottavasti maanosan ei tarvitse enää koskaan kärsiä naapuripelosta", hän totesi meille.

Musta nauha muistona

Konserttipianisti ja Liettuan itsenäisyysliikkeen entinen johtaja **Vytautas Landsbergis** (EPP) kertoo, kuinka hänen maansa muistaa surullista vuosipäivää: "Liettuassa on vuodesta 1987 lähtien vietetty kansainvälistä mustan nauhan päivää, joka muistuttaa häpeällisestä Molotov–Ribbentrop-sopimuksesta."

Landsbergis toteaa Baltian ketjun merkityksestä: "Se lähetti selkeän hyväntahdon viestin maailmalle: me vaadimme vapautta ja otamme sen rauhanomaisesti - väkivallan ja epäoikeudenmukaisuuden on loputtava! Neuvostoliitto ei uskaltanut käyttää voimaa, ja joulukuussa sen kansanedustajien kongressi hyväksyi päätöslauselman, jossa Molotov–Ribbentrop-sopimus tuomittiin ja kumottiin."

Elokuu 1989: Puolaan Itä-Euroopan ensimmäinen ei-kommunistinen hallitus

Samoihin aikoihin 20 vuotta sitten Puolaan muodostettiin Keski- ja Itä-Euroopan ensimmäinen ei-kommunistinen hallitus. Solidaarisuusliikkeen **Tadeusz Mazowieckista** tuli Puolan pääministeri 24. elokuuta 1989, kun kommunistien ehdokas ei kyennyt muodostamaan hallitusta. Ensimmäiset vapaat vaalit koko alueella pidettiin Puolassa kesäkuussa 1989. Tällöin Solidaarisuusliikkeen kannattajat saivat 99 senaatin sadasta paikasta ja

kaikki Sejmin eli parlamentin alahuoneen 161 paikkaa. "Vaalien jälkeen järjestelmän mu-
reneminen kiihtyi", **Janusz Onyszkiewicz**, parlamentin jättävä liberaalimeppi ja entinen
Solidaarisuusliikkeen tiedottaja kertoi meille.

Ensimmäisen ei-kommunistisen hallituksen muodostaminen kommunistisessa Euroopas-
sa ei kuitenkaan ollut ongelmatonta, ei sisäisesti eikä ulkoisesti. "Suurin huolestus oli,
kuinka uusi hallitus voisi työskennellä olosuhteissa, joissa valtion koko hallintojärjestelmä
oli vanha. Pelkäsimme, että se yrittäisi sabotoida hallituksen toimintaa. Onneksi hallitus
sai hallintojärjestelmän tuen. Tämä johtui pitkälti virkamiesten tavanomaisesta opportunistis-
esta", Onyszkiewicz muistelee.

"Se muistutti tilannetta kuolleen leijonan kanssa"

Koska 'Brežnevin oppi' oli vielä virallisesti voimassa, uhkana oli myös Neuvostoliiton puut-
tuminen tilanteeseen. "Saimme glasnostin ja perestroikan pioneereilta Neuvostoliitosta
joitakin viestejä, joiden mukaan tämä oppi ei tulisi jatkumaan, mutta kukaan ei ollut aivan
varma tästä. Se muistutti tilannetta kuolleen leijonan kanssa: jokainen ympärillä voi sanoa,
että se on kuollut, mutta jonkun täytyy astua esiin ja nykäistä sitä hännästä varmistaak-
seen asia."

Puolan pioneerirooli oli ratkaiseva muurin murtumisessa. "Kun Puola hylkäsi kommunis-
min, alkoi olla selvää, että pian esille nousisi DDR:n tilanne ja että jossain vaiheessa Ber-
liinin muuri murtuisi. Puhuimme asiasta liittokansleri Helmut Kohlin kanssa hänen Puo-
lan-vierailunsa aikana marraskuussa 1989. Kohl ei uskonut asiaa, mutta seuraavana päi-
vänä hänen täytyi palata Saksaan, koska muuri oli juuri murtunut", Onyszkiewicz kertoo.

Molotov–Ribbentrop-sopimus

- allekirjoitettiin 23. elokuuta 1939
- sopimuksella Hitler ja Stalin pilkkoivat suuren osan Eurooppaa etupiireihin
- salaisen lisäpöytäkirjan mukaan Neuvostoliiton etupiiriin kuuluivat Suomi, Viro, Latvia, Liettua
sekä osa Puolasta ja Romaniasta
- natsien etupiiriin kuuluivat loput Puolasta, Tanska, Norja, Hollanti, Belgia, Luxemburg

Werner Schulz marraskuusta 1989: "Järjestelmä ei romahtanut; se kaadettiin"

"Se, että joutuu itse kamppailemaan vapauden ja demokratian puolesta, jättää syvän jälkensä", toteaa vihreiden Werner Schulz Itä-Saksan 20 vuoden takaisesta vallankumouksesta. Itä-Saksan oppositioliikkeen edustaja haastaa tulkinnan syksyn 1989 tapahtumista kommunismin romahduksena. "Järjestelmät eivät romahda itsekseen", Schulz sanoo ja viittaa Kuuban ja Pohjois-Korean kaltaisten järjestelmien sinnittelyyn.

Rauhan- ja ihmisoikeusaktivisti **Werner Schulz** oli vuonna 1989 Itä-Saksassa perustetun Uusi foorumi (Neues Forum) -oppositioryhmän perustajajäseniä. Foorumi lähti ehdolle ensimmäisiin vapaisiin vaaleihin vuonna 1990 opposition Bündnis '90 -ryhmittymän kanssa. Ryhmittymä sulautui vuotta myöhemmin Länsi-Saksan vihreän puolueen kanssa. Jututimme ensimmäisen kauden meppiä syksyn 1989 tapahtumista.

Muistatko marraskuun 4:nneen vuonna 1989, kun yli miljoona ihmistä osoitti mieltään Berliinissä?

"Kyllä, tämä oli ensimmäinen merkittävä vapaa mielenosoitus, jonka koin Berliinissä. Ihmisiä saapui kaikkialta uskomattoman luovien ja provosoivien banderollien kera, joissa oli iskulauseita ja pilapiirroksia.

Huhuttiin, että [DDR:n salainen poliisi] Stasi provosoisi välikohtauksen Brandenburgin portin edustalla oikeuttaakseen mielenosoituksen väkivaltaisen tukahduttamisen. Siksi monet Uusi foorumi -oppositioryhmän ystävät pitivät 'Ei väkivaltaa' -huivia. Niitä sijoitettiin vähän joka puolelle provokaatioiden estämiseksi."

Murtuiko muuri, kaadettiinko se, vai säröilikö se itsestään 9. marraskuuta 1989?

"9. marraskuuta raja ylitettiin; muuri kaatui vasta myöhemmin. Rautaesirippu läpäistiin tuona päivänä, ei sattumalta, vaan kadulta tulleen painostuksen ansiosta.

Ihmiset oli saatu liikkeelle, kaikki oli liikkeessä, ja siksi ihmiset ryntäsivät massoittain rajanylityspaikoille, kun rajan avautumisesta ilmoitettiin televisiossa. Aiemmin ihmisjoukkoa olisi ammuttu. Mutta sotilaat olivat hämmentyneitä ja jännitys kasvoi kasvamistaan. Ihmiset huusivat: 'Avatkaa, avatkaa!'. Raja avattiin ja ihmiset ryntäsivät Länsi-Berliiniin."

Mutta romahtiko itse järjestelmä, muurista riippumatta?

"Ei, järjestelmä kaadettiin. Järjestelmät eivät romahda itsekseen. Kaikki ne, jotka sanovat, että DDR oli lopussa, ovat väärässä. Pohjois-Koreassa ja Kuubassa järjestelmät säilyvät, vaikka väestöllä menee yhä huonommin. Verrattuna esimerkiksi Romaniaan ihmiset elivät melko hyvin DDR:ssä. Mikään ei olisi romahtanut yksinään; järjestelmä kaadettiin.

Ihmisiä ei voitu estää lähtemästä kaduille. Ensimmäinen tärkeä luvaton mielenosoitus 9. lokakuuta Leipzigissa oli vienyt poliittiselta johdolta kyvyn toimia. Ensimmäistä kertaa se ei kyennyt estämään mielenosoitusta. Tämä antoi ihmisille rohkeutta ja mielenosoituksia puhkesi vähän kaikkialla. Paine jatkoi kasvamistaan ja [DDR:n hallitseva sosialistinen yhtenäisyyspuolue] SED:n oli pakko antaa uusia sääntöjä matkustusosoikeudesta.

Erich Honecker ilmoitti vielä alkuvuodesta 1989, että muuri kestäisi toiset 50 tai 100 vuotta, kunnes sen olemassaolon syyt lakkaisivat. Mutta muurin ainoa syy oli SED ja se, että ihmiset jatkuvasti pakenivat DDR:stä. Ja kun rautaesiripusta tuli huokoista, SED:n aika kävi vähiin."

Johtuiko se, että mielenosoituksia ei tukahdutettu Tiananmenin tapaan Itä-Saksan johtajien päätöksestä vai historian oikusta?

"Vaikea sanoa, koska tuon ajan vastuunkantajat eivät ole nyt vilpittömiä. Yhtäältä he uhkasivat murskata demokraattisen liikkeen kuten Tiananmenin aukiolla ja kehuivat 'Kiinan toverien' tietä. Toisaalta en ole varma, että he todella halusivat sitä. Stalinin ajan 'vanha koulukunta' ei olisi epäröinyt tukahduttaa vallankumousta heti alkuunsa. Toiset olivat epäilevämpiä. Samaan aikaan tapahtui eräänlainen palatsivallankumous ja siksi komentoketju petti.

Pamput eivät olisi riittäneet 9. lokakuuta Leipzigissa 70 000 ihmisen taltuttamiseen. Järjestysjoukot olisivat voineet ampua, ja tuloksena olisi ollut verilöyly. Ne odottivat käskyä ylhäältä. Mutta 'ylhäällä' epäröitiin. Täynnä pelkoa olevat mielenosoittajat uhmasivat kieltoa ja selvisivät voittajina rautaisesta otteesta."

Mitä vuoden 1989 tapahtumat merkitsevät sinulle Euroopan parlamentin jäsenenä?

"Se, että joutuu itse kamppailemaan vapauden ja demokratian puolesta, jättää syvän jälkensä. Toisin kuin länsisaksalaiset, me emme vain saaneet näitä. Luulen, että vapauden ja demokratian arvon näkee hyvin eri tavalla, kun niitä on toivonut vuosien ajan. Olen lisäksi hyvin herkkä Itä-Euroopan tilanteelle ja työskentelen paljon Venäjän problematiikan kanssa. Siellä on ihmisiä, jotka ovat vastaavanlaisessa tilanteessa kuin me olimme DDR:ssä. Joskus heidän tilanteensa on vielä huonompi, sillä siellä on väkivaltaa; kyse ei ole vain pelottelusta, vaan sarjasta murhia. Tein siksi paljon töitä sen eteen, että Saharov-mielipiteenvapauspalkinto annettaisiin Memorial-järjestölle."

Puolan Róża Thun: "Kaikki on muuttunut viimeisten 20 vuoden aikana"

"Tajusimme, että olemme vastuussa siitä, mitä tapahtuu" muistelee entinen toisinajattelijana ja Solidaarisuus-liikkeen aktivisti, nykyinen Euroopan parlamentin jäsen Róża Thun tietä Keski- ja Itä-Euroopan demokraattisiin mullistuksiin. 20 vuodessa kaikki Puolan naapurit vaihtuivat, maa siirtyi sosialismista markkinatalouteen ja liittyi EU:n jäseneksi. Vaikka muutokset eivät ole olleet kivuttomia, puolalaisilla riittää optimismia, ensimmäisen kauden meppi kertoi EP:n kotisivutoimitukselle.

Róża Thun, olet sanonut, että et pidä ilmaisusta "Berliinin muurin kaatuminen" kuvaamaan 20 vuoden takaisia Keski- ja Itä-Euroopan muutoksia. Miksi?

"Berliinin muurin kaatuminen on ymmärtääkseni hyvin symbolinen ja tärkeä Saksojen tapahtuma. Mutta Eurooppa muutti oikeastaan se, että me yhdessä onnistuimme purkamaan rautaesiripun, tämän hirvittävän Euroopan jaon. Minulle 'kaatua' tai 'romahtaa' ovat verbejä, jotka osoittavat passiivisuutta. Muuri ei kaatunut, vaan me purimme sen valtavalla työllä, rohkeudella ja visiolla tämän rautaesiripun molemmin puolin."

Olit entisenä Solidaarisuus-aktivistina mukana vauhdittamassa muutoksia ennen vuotta 1989.

"No, olen vanha nainen, ja se on pitkä tarina (naurua)... Olin toisinajattelijana mukana niin kutsutussa demokraattisessa liikkeessä jo 70-luvulla ennen Solidaarisuutta. Kun olin vielä yliopistossa, tajusimme ystävien kanssa, että olemme vastuussa siitä mitä tapahtuu, että emme ole objekteja, vaan subjekteja – eli että me päätämme, mitä tapahtuu. Huomasimme, että voimme vaikuttaa, tietenkään ajattelematta, että Eurooppa muuttuisi niin paljon minun elinaikanani, ja että Puolasta tulisi vapaa demokraattinen maa ja Euroopan unionin jäsen.

Me, jotka vastustimme kommunistista diktatuuria, olimme ainakin vapaita ihmisiä, normaaleja tässä täysin epänormaalisissa poliittisessa järjestelmässä. Se oli luksusta, vaikka maksoimmekin siitä. Olin jo ennen Solidaarisuutta opiskelijajärjestön puhenainen; näistä miljoista syntyivät ammattiliitot ja isommat liikkeet.

Vaikka tämä oli hyvin vaikeaa aikaa – salainen poliisi seurasi ja pidatti meitä jatkuvasti – minulla on erittäin hyviä muistoja. Ensinnäkin siksi, että olin vapaa; vaikka minut pidätettiin, olin vapaa henkilö, ja minulla on ollut ihania ystäviä, ja asun nyt Euroopassa, joka toteutti enemmän kuin unelmani. Luksusta on lisäksi se, että voin myöntää, että minulla on ollut sormet pelissä tässä hyvässä kehityksessä."

Jos katsot menneitä 20 vuotta, mitkä odotuksistasi täyttyivät, ja mikä aiheutti pettymystä?

"Pettymyksiä tulee aina, ja on ihmisjoukkoja, jotka eivät selvinneet. Siirtyminen suljetusta maailmasta täysin avattuun vapaaseen markkinatalouteen oli valtava haaste. Puola on läpikäynyt jatkuvia muutoksia. Kaikki on muuttunut viimeisten 20 vuoden aikana, ei vain kotimaan mutta myös ulkopolitiikassa. Kun katsoo Euroopan karttaa, kaikki Puolan naapurit vaihtuivat: idässä meillä oli Neuvostoliitto, jota ei ole olemassa, etelässä Tšekkoslovakia ja lännessä DDR, joita ei ole enää olemassa.

Puolan sosiaalinen järjestelmä ei ole riittävän kehittynyt ja vauras huolehtiakseen niistä, jotka eivät selviä. Joten on ihmisiä, jotka ovat turhautuneita ja joilla on ollut erittäin vaikeaa. Puolalaiset ovat yleensä kuitenkin turhautumisen vastakohta. Mielenpidetutkimuksissa he ovat tyytyväisiä elämäänsä ja poliittisiin päätöksiin, kuten EU:hun liittymiseen, heillä on erittäin hyviä tuloksia taloudessa, tällä hetkellä Euroopan parhaat, he ovat erittäin ahkeria ja näkevät kovan työn hyvän tulokset."

Mikä on viestisi uudelle sukupolvelle?

"Elää aktiivisella tavalla ja osallistua. On erittäin tärkeää, että he ikääntyessään katsovat taaksepäin ja näkevät, että he ovat jättäneet myönteisiä jälkiä Eurooppaan. Vanha sukupolvi aina sanoo: kun olimme nuoria, nuoriso oli parempaa. En halua kuulla tätä; jos olisimme olleet parempia, emme olisi antaneet näiden järjestelmien elää niin kauan.

Uusi sukupolvi on paitsi hyvä, se myös elää siunattuja aikoja. Toivoisin, että se herää aamalla, hymyilee ajalle, jota se elää, nauttii siitä ja tuntee vastuuta; kehitys voi jatkua parempaan vain jos ympäröivään maailmaan osallistutaan täysipainoisesti, oli sitten kyse kunnas-

Focus

ta, koulusta, seurakunnasta, yliopistosta, alueesta tai kansallisesta taikka Eurooppa-politiikasta. Toivon, että he menevät naimisiin, saavat lapsia, elävät tavallista onnellista elämää ja välittävät tämän optimismin seuraavalle sukupolvelle", Róza Thun sanoo.

Berliinin muurin murtuminen Jacques Santerin silmin

"Päivä muurin murtumisen jälkeen Luxemburgin rajalla oli paljon trabeja", muistelee tuolloinen Luxemburgin pääministeri Jacques Santer vuosien 1989–1990 myllerrystä Keski- ja Itä-Euroopassa. Itäsaksalaiset autoilijat "halusivat nähdä Radio Luxemburgin, rauhan ja vapauden symbolin", kertoo sittemmin Euroopan komission puheenjohtajana EU:n itälaajentumista valmistellut Santer.

Luxemburgin entinen pääministeri (1984–1995) Jacques Santer toimi kahteen otteeseen Euroopan parlamentin jäsenenä (1975–1979, 1999–2004). Hän johti Euroopan komissiota vuodesta 1995 maaliskuuhun 1999, jolloin komissio erosi kovan kohun saattelemana, EU-rahankäyttöön liittyvien epäselvyyksien vuoksi.

Jacques Santer, mitä muistatte vuoden 1989 tapahtumista?

"Olin tuolloin Luxemburgin pääministeri, ja meillä oli vuonna 1990 Euroopan unionin puheenjohtajuus. Kuten kaikki muutkin, olimme yllättyneitä ja liikuttuneita tästä itäsaksalaisten tulvasta, joka johti Berliinin muurin murtumiseen. Mutta tiesimme toki hyvin jo aiemmat tapahtumat esimerkiksi Unkarissa, Puolassa ja Tšekkoslovakiassa, jotka menivät samaan suuntaan.

Päivä muurin murtumisen jälkeen Luxemburgin rajalla oli paljon trabeja. Tulliviranomaiset soittivat minulle ja kysyivät, mitä he tekisivät näille autoilijoille ilman viisumia, jotka halusivat nähdä Radio Luxemburgin. Päästin heidät maahan ja näytimme radion. Heidän piti kuitenkin palata, koska heillä ei ollut oleskelulupaa.

Kristillisdemokraattien keskuudessa oli tämän jälkeen vilkasta keskustelua ja erimielisyyttä. Kutsuin [Euroopan kansanpuolue] EPP:n puheenjohtajana koolle kristillisdemokraattien huippukokouksen Pisaan – tämä aloite muuten tunnetaan huonosti – jossa sovimme kaikkien kristillisdemokraattien kesken ja liittokansleri Helmut Kohlin tuella, että strategiamme olisi puolustaa Saksojen yhdistymistä."

Länsi-Euroopasta katsoen, kaksikymmentä vuotta muurin murtumisen jälkeen, miten näette tilanteen nyt? Onko uudistukset on saatettu hyvin päätökseen?

"Mielestäni tämä on ollut menestystarina. Tietenkin syntyi myös uusia ongelmia, koska tarvittiin huomattavia ponnisteluja. Olen edelleen ylpeä kahdesta komission puheenjohtaja-aikani tapahtumasta. Ensinnäkin, tämän päivän kriisiä ajatellen, euron käyttöönotosta 1. tammikuuta 1999; emme tiedä mitä EU olisi ilman euroa. Toisekseen, olimme ensimmäinen komissio, joka määritteli strategian, joka johti vuosien 2004 ja 2007 laajentumisiin. Olen hyvin iloinen siitä, että saatoin näin edesauttaa maanosamme yhdistymistä rauhan ja vapauden merkeissä", Santer tuumaa.

Hitlerin ja Stalinin sopimuksesta Berliinin muurin murtumiseen

Elokuussa tuli kuluneeksi 70 vuotta Hitlerin ja Stalinin sopimasta Euroopan etupiiri-jaosta. Berliinin muuri taas murtui lähes 20 vuotta sitten 9. marraskuuta 1989. Vuosi-paalut pistävät Euroopan pohtimaan historiaansa ja rautaesiripun aikaisen kahtiajaon umpeutumista. "Elämme nyt eri Euroopassa; sen tulee perustua solidaarisuudelle", painotti Euroopan parlamentin puhemies Jerzy Buzek avatessaan äskettäin 70 vuoden takaisia tapahtumia muistelleen tilaisuuden.

Saksan ja Neuvostoliiton hyökkäämättömyyssopimuksen allekirjoitus 23. elokuuta 1939 loi "kahden totalitaarisen järjestelmän – natsismin ja kommunismin – hirvittävän yhteyden", totesi komission varapuheenjohtaja **Jacques Barrot** Baltian parlamenttien Euroopan parlamentissa 14. lokakuuta järjestämässä "Eurooppa 70 vuotta Molotov–Ribbentrop-sopimuksen jälkeen" -konferenssissa.

Yhteinen muisti

Konferenssi keskittyi tarpeeseen yhdistää kahden Euroopan historiat ja vahvistaa ymmärrystä menneisyydestä. "Enemmän kuin koskaan, meidän on puhuttava yhdellä äänellä, kun puhumme EU:na ulkopuoliselle maailmalle," Euroopan parlamentin puhemies, Puolan Solidaarisuus-liikkeen aktivisti **Jerzy Buzek** korosti.

Aivars Stranga, historioitsija Latvian yliopistosta arvioi, että jaetun muistin puuttuminen vaikeuttaa keskinäistä ymmärrystä ja voi jopa olla esteenä yhteisen tulevaisuuden rakentamiselle. "Euroopan unionilla pitäisi olla yhteinen historiallinen kertomus", hän sanoi. Puheenvuoroissa kaivattiin kansainvälistä yhteistyötä avuksi historian tuntemuksen parantamiseen. Viron parlamentin Riigikogun jäsen **Mart Laar** esitti eurooppalaisen historian käsikirjan laatimista kouluopetuksen tueksi.

Rautaesiripun takainen "valtava vankila"

"Kahden – demokratian ja neuvostojen – Euroopan rakentaminen viimeisteltiin synkällä ja verisellä Berliinin muurilla", muistutti Liettuan entinen presidentti, nykyinen keskustaoikeiston kansanpuolueryhmän meppi **Vytautas Landsbergis**.

EU:n viisi vuotta sitten liittyneet maat olivat Landsbergisin mukaan "valtavassa vankilassa, joka ulottui yli Keski- ja Itä-Euroopan... ja sisälsi satoja miljoonia vankeja. Tuhoamalla muuri tuhottiin myös vankila ja päätettiin Euroopan poliittis-kulttuurinen jako", hän lisäsi.

Ymmärtääkö länsi itää?

Berliinin muurin murtui 20 vuotta sitten, mutta ymmärtääkö länsi, mitä muurin takaisissa maissa tapahtui viimeisten 50 vuoden aikana? Monet parlamentissa puhuneet katsoivat, että Länsi-Eurooppa ei edelleenkään tiedosta synkän kommunismin ajan seurauksia miljoonille ihmisille rautaesiripun takana, saatikka hallintojen rikoksia.

Euroopan kahta totalitaarista hallintoa, natsismia holokaustineen ja stalinismia ei voida verrata, painotti **Kazimierz Wojcicki** Varsovasta yliopistosta. Kommunismin rikoksia tutkinut Ruotsin **Camilla Andersson** muistutti, että lännen historiantuntemuksessa on aukkoja ja että monet uskovat, että natsit rakensivat Berliinin muurin. Keskinäistä kokemusten ja tiedon vaihtoa siis tarvitaan yhä myös vuosikymmenten takaisista tapahtumista, osallistujat päättelivät.